Araştırma

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi lisans eğitiminde yer alan ve 1998-2017 yılları arasında Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından uygulanan özel çalışma modülleri

SPECIAL STUDY MODULES OF DOKUZ EYLUL UNIVERSITY SCHOOL OF MEDICINE FULLFILLED IN PARASITOLOGY DEPARTMENT BETWEEN 1998-2017

Ümit AKSOY*, Songül BAYRAM DELİBAŞ*, Tonay İNCEBOZ *, Özlem MİMAN*, Soykan ÖZKOÇ*, Çiler AKİSÜ*

[1] Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ÖZET

Amaç: Özel Çalışma Modülleri (ÖÇM), tıp fakültesi öğrencilerinin tıbbi ya da tıp dışı diğer akademik alanlarda, bağımsız öğrenme becerilerini geliştirdikleri, bilimsel yöntemlerin temel ilkelerini öğrendikleri ve uyguladıkları, yazılı ve sözlü sunma becerilerini geliştirdikleri eğitim etkinlikleridir. DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalında bugüne kadar öğrencilere toplam 39 ÖÇM yapıldı. Bu retrospektif çalışmada, Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından 1998-2017 yılları arasında lisans eğitimi kapsamında yaptırılan özel çalışma modüllerinin içerikleri ve öğrencilere sağladıkları kazanımları belirlemek hedeflendi.

Gereç ve Yöntem: Özel Çalışma Modülleri ile ilgili bilgiler, DEÜTF Dekanlığı'na bağlı olarak çalışan ÖÇM sekreterliğine ait arşiv kayıtlarından elde edildi.

Bulgular: Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi başına düşen ÖÇM sayısının, 6.5 olduğu, öğretim üyesi başına düşen yıllık modül sayısının ise 0.34/yıl olduğu saptandı. Toplam 39 ÖÇM'den 17 (%44)'sinin derleme, 9 (%23)'unun araştırma ve 13 (%33)'ünün sosyal sorumluluk çalışması olduğu görüldü. Açılan tüm ÖÇM'lerin 25'inin parazitoloji konuları, kalan 14'ünün ise parazitoloji dışı diğer tıbbi konular ile ilişkili olduğu gözlendi.

Sonuç: Tıp fakültelerinde verilen Parazitoloji eğitiminin, ÖÇM'ler ile pekiştiği ve parazitlerin toplumsal öneminin kavrandığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Parazitoloji, Özel Çalışma Modülleri, Tıp Eğitimi

ABSTRACT

Objective: Special Study Modules (SSM); improving independent learning, written and oral presentation skills, learning and applying the basic principles of scientific methodology in medicine or other scientific areas, are components of medical education. A total of 39 special study modules have been fullfilled in Parasitology Department of Dokuz Eylul University Faculty of Medicine.

In this retrospective study, it was aimed to determine the contents and benefits of the special study modules of Parasitology Department during the undergraduate study between 1998-2017 years.

Soykan ÖZKOÇ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Tıbbi Parazitoloji AD
İZMİR

Gönderim tarihi: 19.06.2017
Kabul tarihi: 25.09.2017

Material and Method: All information about the Special Study Modules was obtained from the archives of the secretariat of the Special Study Module, affiliated to the Faculty of Medicine of Dokuz Eylul University.
Results: In the Parasitology Department, the number of special study modules were 6.5 per teaching staff and 0.34 per teaching staff in a year. 17 (44%) of the studies were review articles, 9 (23%) were research projects and 13 (%33) were social responsibility projects. It was observed that 25 of the modules were associated with parasitology topics, while the remaining 14 were associated with medical topics other than parasitology.
Conclusion: Parasitology education given in medical faculties is believed to be reinforced by special study modules. This education type also contributes to understand the importance of parasites in terms of public health.
Key Words: Parasitology, Special Study Modules, Medical Education

Son yıllarda dünyada ve ülkemizdeki tıp fakültelerinde, eğitim programlarının güncellenmesine gereksinim duyulmuş; kuramsal derslerin azaltılması, uygulamaların ve kendi kendine öğrenme aktivitelerinin arttırılması amaçlanmıştır (1,2,3,4). Bu değişimin içerisinde yer alan ve Özel Çalışma Modülleri (ÖÇM) olarak adlandırılan eğitim modelinde, tıp fakültesi öğrencilerinin müfredat içi veya dışı alanlarda, bağımsız öğrenme becerilerini geliştirmeleri, bilimsel yöntemlerin temel ilkelerini öğrenmeleri ve uygulamaları, bilimsel çalışmaları yazılı ve sözlü sunma becerileri edinmeleri hedeflenmektedir (3,4).

ÖÇM, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi (DEÜTF) tarafından da 1998-1999 akademik yılından itibaren klinik öncesi eğitim programları içerisine eğitimin zorunlu bir parçası olarak entegre edilmiştir (5,6,7). Bu eğitim modelinde işleyiş, öğretim üyesi gönüllülük esasına dayanmakta ve gönüllü öğretim üyesi ilgi duyduğu ve öğrencilere vermek istediği konuyu önceden belirlemektedir (8). Bu konuyu seçen belirli sayıdaki öğrenci, belirlenen süre içerisinde ondan istenen bilgi ve becerilerini geliştirir (9,10) ÖÇM'ler temel olarak derleme, araştırma ve sosyal sorumluluk olmak üzere üç farklı alanda yapılmaktadır. Dönem 1 öğrencileri derleme, Dönem 2 öğrencileri ise araştırma veya sosyal sorumluluk alanlarında ÖÇM yapmak zorundadırlar. ÖÇM eğitiminde yetersiz görülen öğrenciler ise, ilgili alandaki eksiklerini Dönem 3 ya da 4 de tamamlamakla yükümlüdürler (8).

Eğitim vermek isteyen öğretim üyesi, belirlediği ÖÇM konusunu, ÖÇM kuruluna sunmakta ve kurul tarafından kabul edilen ÖÇM'ler, bir ya da iki dönem olarak belirlenen zaman içerisinde öğrenciler tarafından seçilmektedir (8). ÖÇM bitiminde her öğrenci sonuç raporu hazırlamakta ve ÖÇM kuruluna teslim etmektedir. Öğrenciler, DEÜTF Dekanlığı tarafından yönetilen bir öğrenci sempozyumu niteliğindeki "Özel Çalışma Modülleri Sempozyumu"na ve diğer bilimsel organizasyonlara çalışmalarını içeren bir poster ile katılmaları yönünde teşvik edilmektedir (11). DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı 1998-1999 akademik yılından itibaren, bu eğitim modelinin içinde yer almıştır. Bu çalışmada, DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından 1998-2017 yılları arasında lisans eğitimi kapsamında Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından verilen ÖÇM'ler ve bu süre esnasında parazitoloji eğitimi üzerine etkileri tartışılmıştır.

Ülkemizde ÖÇM'lerin geçmişten günümüze gelişimini değerlendirmek için retrospektif çalışmaların gerekliliği göz önüne alınarak, DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı ÖÇM çalışmalarının retrospektif olarak işlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu retrospektif çalışmada 1998-2017 yılları arasında, DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilen ÖÇM'ler incelendi. ÖÇM bilgileri DEÜTF Dekanlığına bağlı olarak çalışan ÖÇM sekreterliğine ait arşiv kayıtlarından elde edildi. ÖÇM

sekreterliğindeki kayıtlar ancak 2010 yılından itibaren eksiksiz (modülün adı, türü, süresi, işlendiği öğretim yılı, sorumlu öğretim üyesi, alınacak öğrenci sayısı, konu ve özeti) tutulabildiğinden; bu tarihten önceki kayıtlarda sadece temel bilgilere (modülün adı, türü, süresi, işlendiği öğretim yılı, sorumlu öğretim üyesi) ulaşım sağlanabildi.

BULGULAR

ÖÇM'lerin fakültemizde uygulanmaya başladığı 1998 yılından bugüne kadar, Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından, toplam 39 ÖÇM yaptırıldığı tespit edildi. Verilen ÖÇM çalışmalarında bazı ortak verilerin olduğu görüldü. Bunlar;

- ÖÇM'lerin tamamının Türkçe yapıldığı görüldü.
- ÖÇM'lere katılan öğrenci sayısının her ÖÇM için 2-10 arasında idi
- Aynı konuya ilişkin farklı senelerde birden fazla ÖÇM açıldığı belirlendi.

İşlenen ÖÇM'lerin eğitim dönemlerine göre dağılımlarına bakınca 1998-2017 yılları arasında, Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından iki eğitim yılı haricinde her yıl ÖÇM yaptırıldığı görüldü (Tablo I). ÖÇM'lerin 2002-2003 ve 2012-2013 öğretim yılında hiç açılmadığı, en çok ÖÇM açılan eğitim yılının ise 2011-2012 yılı olduğu ve bu eğitim yılı içinde toplam beş ÖÇM işlendiği görüldü. On dokuz yıllık süreçte öğretim üyesi başına düşen ortalama ÖÇM sayısı 6,5 adet ve öğretim üyesi başına düşen yıllık ÖÇM sayısı ise 0.34/yıl olarak tespit edildi.

ÖÇM'lerin öğrencilerin eğitim aldıkları dönemlere göre dağılımları incelendiğinde, Dönem 1 öğrencileri ile 18, Dönem 2 öğrencileri ile 14 ve Dönem 3 öğrencileri ile ise 7 ÖÇM uygulandığı görüldü (Tablo I).

ÖÇM'lerin türlere göre dağılımına bakıldığında ise; toplam 39 ÖÇM'den 17 (%44)'sinin derleme, 9 (%23)'unun araştırma ve 13 (%33)'ünün sosyal sorumluluk projesi olduğu görüldü (Şekil 1). Bilgisayar programı dahilinde kayıtların mevcut olduğu 2010 yılından itibaren ise toplam 16 adet ÖÇM'nin, 5 (%31)'inin derleme, 1 (%6)'inin araştırma ve 10 (%63)'nun sosyal sorumluluk projesi türünde olduğu gözlendi.

Tablo I. DEÜTF Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından açılan ÖÇM'lerin öğrencilerin okudukları dönemlere göre dağılımı

Öğretim Yılı	D1	D2	D3	Toplam
1998-1999	+			1
1999-2000	+			1
2000-2001	+	+		2
2001-2002	++		+	3
2002-2003				0
2003-2004	+	+		2
2004-2005	+	+		2
2005-2006	+++	+		4
2006-2007	++		+	3
2007-2008	+			1
2008-2009			++	2
2009-2010		+	+	2
2010-2011		+	+	2
2011-2012	+	+++	+	5
2012-2013				0
2013-2014	+	+		2
2014-2015	+	+		2
2015-2016	+	++		3
2016-2017	+	+		2
TOPLAM	18	14	7	39

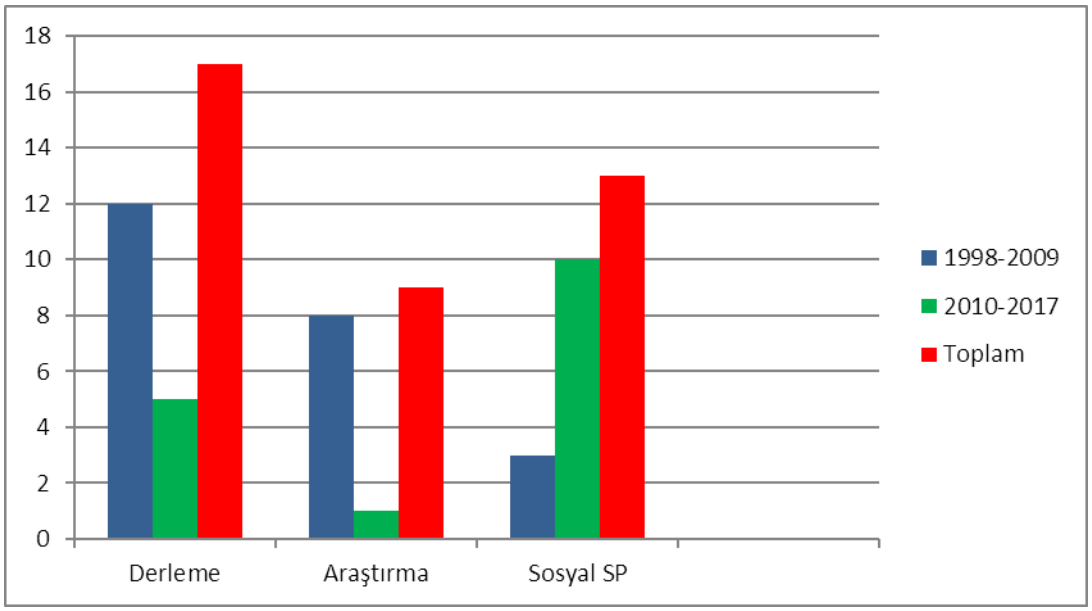

Şekil 1. Tıbbi Parazitoloji AD tarafından 1998-2016 yılları arasında açılan ÖÇM'lerin türlerine göre dağılımı

Tıbbi Parazitoloji Anabilim Dalı tarafından açılan toplam 39 ÖÇM'nin 25'i parazitoloji konuları ile diğer 14'ü ise parazitoloji harici diğer tıbbi konular ile ilişkili idi (Tablo II).

TARTIŞMA VE SONUÇ

ÖÇM etkinliklerinin; öğrencilerin bilimsel bir makaleye ulaşma ve okuma, araştırma planı oluşturma ve yapma, sunum yapma, sosyal alanlarda deneyim kazanma gibi kişisel gelişimlerine katkı sağlaması nedeni ile öğrenciler tarafından memnuniyet yarattığı gerek öğrenciler gerekse öğretim üyelerine sağladığı memnuniyet nedeni ile ÖÇM'lere devam edilmesi yönündeki gücü ortaya çıkarmaktadır (6, 10, 12). Bu etkinlikler genelde yurdumuzda ve dünyadaki tıp fakültelerinde eğitim-öğretimin ilk üç yılı içinde uygulandığı gibi diğer sınıflarda da uygulamaların yapıldığı örnekler bulunmaktadır (1, 3, 4, 11).

ÖÇM verilerinin özet ve sonuç raporlarının detaylı incelenmesi sonucunda şu veriler elde edildi.

- **Derleme türü ÖÇM'lerde** Parazitoloji konuları ile ilgili bilimsel makalelere nasıl erişebileceği eğitiminin verildiği ve bu konuda en iyi eğitimi alabileceği konuların seçildiği görüldü.
- **Araştırma türü ÖÇM'lerde** öğrencinin bilgi düzeyi ile uyumlu, çalışmaların etik kurul onayının alındığı görüldü. ÖÇM; bilgilenme-hazırlık, deney ve pilot çalışma olmak üzere üç aşamaya ayrıldı.
- **Sosyal sorumluluk projelerinin yer aldığı ÖÇM'lerde,** tıp fakültesi ÖÇM öğrencilerinin parazitoloji konularına ilişkin sözel sunumlar hazırladığı, bu bilgileri 2008-2014 yılları arasında fakültemizde eğitim gören diğer tıp fakültesi öğrencilerine veya ilköğretim ve/veya lise öğrencilerine anlattığı, hedef kitlenin bilgilendirilmesine katkı sağladığı gözlemlendi. ÖÇM özetlerinden ve sonuç raporlarından, verilen parazitoloji konularının işleniş biçiminin, hedef kitle ile değişkenlik gösterdiği anlaşıldı. İlköğretim çağındaki öğrencilere verilen eğitim daha çok animasyon ağırlıklı filmler üzerinden yapıldığı ve eğitimin ağırlıklı olarak parazit hastalıklarından korunma ve hijyen üzerine kurgulandığı görüldü. Lise çağındaki öğrencilere yapılan sunumlarda ise parazit -

hastalık ilişkisi ve hastaneye başvurma temaları işlendi.

- Sosyal sorumluluk alanında parazitoloji eğitiminin en iyi verildiği ÖÇM konusunun "Ülkemizde sık rastlanan parazitler, bu parazitlerin yaptıkları hastalıklar ve bu hastalıklardan korunma yöntemlerinin farklı eğitim çağındaki öğrencilere öğretilmesi" olduğu ve bu nedenle en çok işlenen ÖÇM'nin bu olduğu görüldü.

Anlaşılacağı gibi Anabilim Dalımıza ait ÖÇM türlerinin dağılımı ve konuların işleniş prensipleri DEÜ ÖÇM yönergesi esas alınarak işlenmiştir (5).

DEÜ Tıp Fakültesi'ndeki Tıbbi Parazitoloji eğitimi, Dönem 2 ve Dönem 3 içinde yer alan bazı bloklarda verilmekte; ancak içerik ve süre olarak oldukça kısıtlı şekilde yer bulabilmektedir. Bu nedenle bilim alanı ile ilgili konularda ÖÇM konularının oluşturulması ve öğrencilere eğitim alternatifi olarak sunulması öğrencilerin alan konusundaki gelişimlerine katkı sağlaması konusunda önemli olabilir. Yapılan araştırmalarda öğrencilerin, yaptıkları ÖÇM'lerin profesyonel gelişimlerine katkıda bulunduğunu belirttikleri raporlanmaktadır (3). Aynı çalışmada öğrencilere yönlendirilen açık uçlu sorulara verilen yanıtlarda, mesleki gelişimlerine yönelik kararlarında da ÖÇM' lerin yararlı olduğunu ve ufuklarını açtığını ifade ettikleri belirtilmiştir. Her ne kadar profesyonel kararlar almakta ilk üç yıl erken sayılsa da parazitoloji bilim alanına ilginin pozitif etkilenebileceği de düşünülebilir. Diğer taraftan DEÜTF'de ÖÇM modelinin Dönem 3 sonrasındaki dönemlerde de uygulanabilmesi tartışılmakta ve bu konudaki müfredat çalışmaları devam etmektedir. Tıbbi parazitoloji lisans eğitiminin tamamlanmasından sonra alınan özellikle araştırma formatlı ÖÇM'ler, öğrencilerin Parazitoloji lisansüstü programlarına yönelmesi konusunda da olumlu katkı yapabilir düşüncesindeyiz.

Parazitoloji ÖÇM çalışmalarının önemli bir kısmını sosyal sorumluluk projeleri oluşturmaktadır. Tüm ÖÇM'lerin sonunda yapılan "ÖÇM Değerlendirme Toplantısı" esnasında ÖÇM eğitim alan öğrenciler ve modülü yöneten eğiticiler sözel olarak özellikle sosyal sorumluluk projelerinde yer almaktan duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir. Bu memnuniyet doğrultusunda söz konusu ÖÇM'ler tekrarlanmıştır.

Sonuç olarak; tıp fakültelerinde verilen Parazitoloji eğitiminin, küçük grup çalışmalarının bir örneği olan ÖÇM ile pekiştiği ve parazitlerin toplumsal öneminin kavranması hususunda ÖÇM'lerin önemli katkılar sağladığı görüşünde birleşilmiştir. Parazit hastalıklarının oluşturduğu klinik durumlar ve bunlardan korunma yolları konulu ÖÇM'lerin, eğitimi alan gençlere sosyal yaşamları ile birlikte önemli bir farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Tablo II. Tıp Fakültesi öğretim yıllarında açılan ÖÇM'ler

Dönem	ÖÇM adı
1998-1999	Barsak protozoonlarının tanı teknikleri
1999-2000	Barsak protozoonlarının tanı teknikleri
2000-2001	Sıtma immunolojisi ve sıtma aşısı konusundaki gelişmeler
2000-2001	Barsak parazitlerinin tanı teknikleri
2001-2002	Ev tozu akarlarına karşı allerjik kişilerde demodex görülme sıklığı
2001-2002	Deneysel hayvan modeli hazırlanması ve parazitolojide deneysel hayvan modelinin yeri
2001-2002	Hücre kültüründe *Toxoplasma gondii*'nin çoğalmasına farklı serumların etkisi
2003-2004	Deneysel hayvan modeli hazırlanması ve parazitolojide deneysel hayvan modelinin yeri
2003-2004	Sağlık personelinin parazit hastalıkları ve bulaş yolları konusunda bilgi düzeyinin belirlenmesi
2004-2005	Ev tozu akarları,morfolojik yapıları ve allerjiye neden olan yapısal özellikleri
2004-2005	Biyolojik terör-biyogüvenlik
2005-2006	Sıtma aşı çalışmaları
2005-2006	İnsanların barsaklarında yaşayan protozoonların yaptığı patojen etkilerin mekanizmalarının araştırılması
2005-2006	Türkiye'de toxocariasis epidemiyolojisinin araştırılması ve verilerin diğer ülkelerle karşılaştırılması
2005-2006	Kist hidatik ve allerji ilişkisi
2006-2007	Laboratuvar kaynaklı enfeksiyonları
2006-2007*	Biyoterorizm ve biyogüvenlik
2006-2007*	Biyoterorizm ve biyogüvenlik
2007-2008	Serbest yaşayan amiplerin medikal önemi
2008-2009	İnsan sağlığını tehdit eden organik kirleticiler
2008-2009	Sağlık Eğitimi Projesi kapsamında paraziter hastalıklar eğitimi verilmesi
2009-2010	İlköğretim çağındaki çocukları parazit enfeksiyonları hakkında bilgilendirme
2009-2010	Sağlık Eğitimi Projesi kapsamında paraziter hastalıklar eğitimi verilmesi
2010-2011	Parazitoz hastalıklar konusunda genel teorik eğitim verilmesi
2010-2011	Narlıdere'de sosyo ekonomik düzeyi farklı iki öğretim okulunda okuyan öğrencilerin ülkemizdeki parazit hastalıklarına dair bilgi düzeylerinin eğitim semineri öncesi ve sonrasında karşılaştırılması
2011-2012	Protozoan hastalıklarındaki apopitotik süreçlerin incelenmesi
2011-2012	Türkiye'de görülen paraziter hastalıklar, epidemiyolojisi ve korunma yöntemleri ile ilgili olarak bilgilerin öğrenilmesi ve ortaokul öğrencileriyle paylaşılması
2011-2012	Lise çağı öğrencilerde, ülkemizdeki önemli parazit enfeksiyonları ve bunlardan korunma yolları hakkında farkındalık yaratmak.
2011-2012	Türkiye'de sık görülen parazit hastalıkları ve korunma yöntemleri hakkında eğitim verilmesi
2011-2012	Ülkemizde bulunan parazitler, parazitlerin yaptıkları hastalıklar ve bu hastalıklardan korunma yöntemlerinin öğrenilmesi ve hedef kitleyle paylaşılması
2013-2014	Dünyada ve ülkemizde sağlık konusundaki batıl inanışların ve tıp dışı uygulamaların oraya çıkışı sebeplerinin araştırılması
2013-2014	Ülkemizde sıklıkla rastlanan parazitler, bu parazitlerin yaptıkları hastalıklar ve bu hastalıklardan korunma yöntemlerinin İzmir Balçova ilçesinde yer alan lise öğrencileri tarafından öğrenilmesi ve bilginin paylaşılması
2014-2015	Kanser etyopotogenezinde parazitlerin rolü
2014-2015	Neden çiğ et yememeliyiz?
2015-2016	Vejetaryen beslenme ve sağlık
2015-2016	Sağlıkta münazara: Sağlıkla ilgili belirlenen konular üzerinde karşıt görüşlerin tartışıldığı platform.
2015-2016	Sağlıkta münazara: Sağlıkla ilgili belirlenen konular üzerinde karşıt görüşlerin tartışıldığı platform.
2016-2017	DEÜTF'nin öğrenci sağlığı ve güvenliği açısından değerlendirilmesi
2016-2017	Yaşlılar için ev güvenliği

*Aynı yıl iki ayrı gruba aynı konuda ÖÇM yaptırıldı

KAYNAKLAR

1. Lancester T, Hart R, Gardner S. Literature and medicine: evaluating a special study module using the nominal group technique. Med Educ. 2002;36:1071-1076.
2. General Medical Council. Tomorrow's Doctors-recommendations on undergraduate medical education. London: General Medical Council. 1993:5.
3. Şenol Y, Gürpınar E, Özenci Ç, Balcı N, Şenol U. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesinde uygulanan özel çalışma modülleri ile ilgili öğretim üyesi ve öğrencilerin görüşleri: İlk sonuçlar. Marmara Medical Journal. 2010;23:353-359.
4. Şahin H, Karabilgin ÖS. Ege Üniversitesinde uygulanan özel çalışma modülleri ile ilgili öğrenci ve öğretim üyesi görüşleri. Tıp Eğitimi Dünyası. 2005;20:37-45.
5. Tunçok Y. Özel Çalışma Modülleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2001(1):85-89.
6. Güner GA, Çavdar Z, Yener N, Küme T, Eğrilmez MY, Resmi H. Special-study modules in a problem-based learning medical curriculum: an innovative laboratory research practice supporting introduction to research methodology in the undergraduate curriculum. Biochem Mol Biol Educ. 2011; 39:47-55.
7. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Standartları 2014. http://www.uteak.org.tr/uploads/belge/MOTE_STANDARTLAR_2014 (Erişim tarihi: Nisan 2017).
8. Özel Çalışma Modülleri (ÖÇM) Yönergesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi. http://www.deu.edu.tr/UploadedFiles/Birimler/14189/%C3%96%C3%87M%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf (Erişim tarihi: Nisan 2017).
9. Harden RM. The core curriculum with options or special study modules. (AMEE Medical Education Guide No:5) Medical Teacher. 1995;17:125-148.
10. Murdoch-Eaton D., Ellershaw J., Garden A. et al. Student-Selected Components in the Undergraduate Medical Curriculum: a Multi-Institutional Consensus on Purpose. Medical Teacher. 2004;26:33-38.
11. http://www.izmirtabip.org.tr/L/TR/mid/396/hcid/16/hid/1626/DEU_Tip_Fakultesi_OCM_Sempozyumuna_Katildik.htm (Erişim tarihi: Nisan 2017).
12. Özan S, Gürsel Y, Tımbıl S ve ark. "Basic Communication Skills Program for First Year Medical Students: Assessment of The Effectiveness of The Program", Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences. 2009;29:618-624.

.